

AJER
AKADEMIC JOURNAL OF
EDUCATIONAL RESEARCH

ISSUE 2

**AKADEMIC JOURNAL
OF EDUCATIONAL RESEARCH (AJER)
INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL**

February 2025

WWW.AJERUZ.COM

**KICHIK MAKTAB YOSHI DAVRIDA PSIXIK RIVOJLANISH
XUSUSIYATLARI**

Norboyeva Dilshoda Norqulovna
CHDPU Boshlang'ich ta'lim fakulteti 1-kurs talabasi
toxtayevadilrabo481@gmail.com

Adambayeva Umida Qadambay qizi
CHDPU Boshlang'ich ta'lim fakulteti 1-kurs talabasi
gurbanyazovagavhar@gmail.com

Аннотация: *Период младшего школьного возраста (7-12 лет) является одним из важных этапов психического развития детей. В данной статье широко освещены основные особенности психического развития детей младшего школьного возраста, а также процессы познавательного, эмоционального, социального и личностного развития. В статье также анализируется влияние воспитательных процессов, семьи и окружающей среды на психическое развитие детей. Правильное понимание умственного развития и его важности в раннем школьном возрасте поможет детям стать успешными личностями в будущем.*

Ключевые слова: *ранний школьный возраст, психическое развитие, познавательное развитие, эмоциональное развитие, социальное развитие, личностное развитие, образование, влияние семьи, влияние среды.*

Abstract: *The period of junior school age (7-12 years old) is one of the important stages of mental development of children. In this article, the main features of the mental development of children of junior school age, as well as the processes of cognitive, emotional, social and personal development are widely covered. The article also analyzes the influence of educational processes, family and environment on children's mental development. A proper understanding of mental development and its importance during early school age will help children become successful individuals in the future.*

Key words: *early school age, mental development, cognitive development, emotional development, social development, personal development, education, family influence, environmental influence.*

KIRISH

Kichik maktab yoshi davrida bolalar maktabgacha yosh davridagi o'yin faoliyatidan o'qish yetakchi faoliyatga o'tadilar. Bu yosh davrida bolalar maktabga chiqasilar va ular maktabdagi qirq besh minutlik dars jarayoniga boshida

moslashishlari birmuncha qiyin kechadi, astasekinlik bilan moslashib boradilar. Chunki ular maktabgacha yosh davrida o'yin faoliyati yetakchi rol o'ynagan. Kichik maktab yosh davridagi bolalarga o'qituvchilar ham ma'lum shaxs hisoblanadi. O'qituvchi avvalo bu yosh davridagi bolalarni psixologiyasini, oilaviy sharoitni o'rganishi darkor. Sababi bu yosh davridagi bolalar ba'zilar erkatoiy, aytganini qildiruvchi, urushqoq bo'lishi, ba'zilar esa kirishimli emas agrof-muhitga moslasha olish qiyin bo'lishi mumkin bo'lgan bolalar ham mavjuddir. Kichik yoshdagi o'quvchilarning xilma-xil qiziqishlari bilan bir qatorda individual qiziqishlari ham paydo bo'la boshlaydi. Ba'zi o'quvchilar rassomlikka qiziqishlari, ba'zilar musiqa, she'riyatga muhabbat qo'yadilar. Yana bir xususiyati shundaki, bu yoshdagi bolalar aniq bir kasbni tanlay olmaydilar. Masalan, bir o'quvchi men shifokor bo'laman degan fikrga keladi lekin ma'lum vaqt o'tgandan so'ng fikri o'zgarib boshqa kasb egasi bo'lishni hojlab qoladi. Kichik maktab yoshidagi bolaning yana bir muhim xususiyatlaridan biri, unda o'ziga xos ehtiyojlarning mavjudligidir. Bu yosh davrida bolaning tarbiyasiga chuqurroq e'tibor qaratilishi joizdir. Bu yoshdagi bolalarga ta'lim va tarbiyani birga olib borish muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki ta'lim bo'lmasa tarbiya, tarbiya bo'lmasa ta'lim aslo bo'lmaydi. Kichik maktab yoshi davri (7-12 yosh) bolalarning psixik rivojlanishining muhim bosqichlaridan biri hisoblanadi. Bu davrda bola maktab hayotiga moslashadi, yangi bilim va ko'nikmalarni o'zlashtiradi va shaxsiy xususiyatlarini shakllantiradi. Kichik maktab yoshi davri psixologiyasi bolalarning rivojlanish qonuniyatlarini, ularning psixik jarayonlarini va shaxsning shakllanishini o'rganishga qaratilgan. Ushbu maqolada kichik maktab yoshidagi bolalarning psixik rivojlanishining asosiy xususiyatlari, shuningdek, kognitiv, hissiy, ijtimoiy va shaxsiy rivojlanish jarayonlari keng yoritilgan.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Maktabda ta'lim-tarbiya ishlarini tashkil qilishda kichik maktab yoshidagi bolalarning anatomik-fiziologik xususiyatlarini, jismoniy rivojlanish darajasini, sog'ligi va qolaversa nuqsonlarini hisobga olish o'qishning muvaffaqiyat garovidir. Boshlang'ich sinf o'quvchisi biologik jihatdan nisbatan bir tekis taraqqiy etadi, uning bo'yi va og'irligi, o'pkasining hajmi mutanosib rivojlanadi. Biroq o'quvchining suyak tizimi (ko'krak qafasi, tos, qo'l suyaklari), umurtqa pog'onasida hali tog'aysimon to'qimalar uchraydi, bu esa mazkur tizimning yetarli darajada takomillashib bo'lmaganligidan darak beradi. Yurak muskullari ularda tez o'sadi, qon tomirlarining diametri sal kattaroq bo'ladi, miyaning og'irligi boshlang'ich sinflarda 1250-1400 grammni tashkil etadi. Miya po'stining analitik-sintetik faoliyati takomillashadi, ko'zg'alish bilan tormozlanish o'rtasidagi o'zaro munosabat (muvozanat) o'zgaradi, lekin ko'zg'alish nisbatan ustunlikka ega bo'ladi, shuning uchun o'quvchining to'g'ri o'sishiga g'amxo'rlik qilish, toliqishning oldini olish zarur, o'qish va dam olish rejimiga qat'iy rioya qilish ma'qul.

Kichik maktab yoshidagi o'quvchining muhim xususiyatlaridan biri — bu undagi o'ziga xos ehtiyojning mavjudligidir. Mazkur ehtiyoj o'z mohiyati bilan muayyan tartibdagi bilim, ko'nikma va malakalarni egallashga, tevarak-atrofdagi voqelikni o'zlashtirishga qaratilgan bo'lmasdan, balki faqat o'quvchi bo'lish istagining aynan o'zidan iboratdir. Bu ehtiyoj zamirida o'qishning tashqi alomatlari (atributlari), chunonchi, forma kiyish xohishi, o'z shaxsiy portfeliga, dars tayyorlash burchagiga, kitob qo'yish javoniga ega bo'lish istagi, kattalardek har kuni maktabga qatnash tuyg'usi kabilar yotadi, xolos. Bundan tashqari, bilimlar kunidagi (I sentyabrdagi) shodiyona ayyom, o'quvchilar safiga qabul qilishlik lavhasi, maktab ma'muriyati va o'qituvchilarning ularga bildirgan samimiy tilaklari, yuqori sinf o'quvchilarining tabriklari birinchi sinf sub'ektlari his-tuyg'usiga ilk ta'sir etadi. Sinf a'zolari bilan qatorlashib, saf tortib yurishlar, yoppasiga o'yin faoliyatida qatnashish va oshxonaga birga borish, o'qituvchining (qabul qilib olgan) o'g'itlari ham ularni o'ziga rom qiladi.

Lekin kichik maktab yoshidagilar o'qishning tub mohiyatini va vazifasini tushunib yetmaydilar, shuning uchun umumiy tarzda hamma maktabga borishi kerak, deb tasavvur etadilar. Vaholanki, o'quvchi o'qish ijtimoiy zaruriyat ekanligini anglab yetmasligi barchaga ayondir, biroq kattalarning ko'rsatmalariga amal qilgan holda tirishqoqlik bilan mashg'ulotlarga kirishib ketishlik real voqelikdir.

Darslar boshlanib ketgandan keyin oradan ma'lum muddat o'tgach, shodiyona lahzalar taassuroti kamayishi bilan maktabning tashqi, ichki belgilari o'z ahamiyatini yuqota boradi va o'qishning kundalik aqliy mehnat ekanligini (irodaviy zo'r berish, yoqtirmagan narsasi bilan shug'ullanish, diqqatni taqsimlash, o'z xulqini idora qilish zaruriyatini) o'quvchi anglab yetadi. Agarda o'quvchi shunga o'xshash aqliy mehnat ko'nikmasiga ega bo'lmasa, u holda o'qishdan ko'ngli soviydi, umidsizlanish tuyg'usi, hissi vujudga keladi. Shuning uchun o'qituvchi bunday holning oldini olish maqsadida bola bilan ta'limning o'yin faoliyatidan farqi, qiziqarliligi yuzasidan ma'lumot berishi va shu faoliyatga uni puxtaroq, jiddiyroq tayyorlashi maqsadga muvofiq. Bu bilan o'qituvchi borliqni bilishga nisbatan jiddiy munosabatni ularda ehtiyoj sifatida namoyon bo'lishini ta'minlaydi.

TADQIQOT NATIJALARI

Psixolog L.S.Slavina tadqiqotiga ko'ra, boshlang'ich sinflarda bilish faoliyati yetarli darajada shakllanib bo'lmagan, aqliy jihatdan nomustaqil o'quvchilar mavjuddir. Olimaning fikricha, o'qish va o'yin faoliyatlarida ularni fikr va mulohaza yuritishga o'rgata borish natijasida muvaqqat turg'unlikning oldini olish mumkin.

Birinchi sinf o'quvchisida o'qish faoliyatining dastlabki natijalari uning boshqa materillarni egallash sari yetaklaydi. Uning o'qish faoliyatidagi birinchi mehnat faoliyati mahsuli shodlik, quvonch va amaliy (lazzatlanish) his-tuyg'usini keltirib chiqaradi. Hatto ayrim o'quvchilar u yoki bu ob'ektni, mavzuni bir necha marotaba o'qishni ham yoqtiradilar. O'qish faoliyatiga nisbatan qiziqish, moyillik keyinchalik

predmetning mazmuniga qiziqishni vujudga keltiradi, balkim bilim olish ehtiyojini tug'diradi, qolaversa unda o'qish motivlarini tarkib toptiradi.

Kichik maktab yoshi davrida bolalarning kognitiv (idrok etish) qobiliyatlari sezilarli darajada rivojlanadi. J. Piaje nazariyasiga ko'ra, bu davr aniq operatsion bosqichga to'g'ri keladi. Bu davrda bola mantiqiy fikrlashni boshlaydi va mavhum tushunchalarni qabul qila oladi. Quyidagi xususiyatlar kuzatiladi:

Mantiqiy fikrlash: Bolalar mantiqiy fikrlashni boshlaydi va mavhum tushunchalarni qabul qila oladi. Masalan, ular ob'ektlarni tasniflash, ularni o'lchamiga qarab taqqoslash kabi ko'nikmalarga ega bo'lishlari kerak. Atrof-muhitni o'rganish: Bolalar atrof-muhitni faol o'rganadi va yangi bilimlarni o'zlashtiradi. Masalan, ular tabiat, hayvonlar va o'simliklar haqida bilim olishadi. Xotira va diqqatni rivojlantirish: Bolalarning xotirasi va diqqati rivojlanadi. Ular qisqa muddatli xotirasini va diqqatini jamlash qobiliyatini rivojlantirishadi.

Kichik maktab yoshi davrida bolalarning hissiy dunyosi kengayadi va murakkablashadi. Bu davrda quyidagi xususiyatlar kuzatiladi: Hissiyotlarni ifodalash: Bolalar o'z hissiyotlarini ifodalashni o'rganadi. Masalan, ular quvonch, g'azab, qayg'u kabi hissiyotlarni ifodalashni o'rganadi. Hissiy barqarorlik: Bu davrda bolalarning hissiy holati beqaror bo'lishi mumkin. Masalan, ular bir lahza quvonch, keyin esa g'azab yoki qayg'u his qilishi mumkin. Ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish: Ijodiy faoliyat (masalan, rasim chizish, qo'g'irchoq o'yinlari) bolalarning hissiy dunyosini boyitadi va ularning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi.

Kichik maktab yoshi davrida bolalarning ijtimoiy qobiliyatlari rivojlanadi. Bu davrda quyidagi xususiyatlar kuzatiladi: Ijtimoiy ko'nikmalarni shakllantirish: Bolalar boshqa bolalar bilan hamkorlik qilish, bahamjihatlik qilish va munosabatlarni boshqarishni o'rganadi. Masalan, guruh o'yinlari bolalarning ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. Ijtimoiy rollarni o'rganish: Bolalar ijtimoiy rollarni (masalan, o'qituvchi, shifokor, ota-ona) o'rganadi va ularni tushunishni boshlaydi. Muloqot qobiliyatlarini rivojlantirish: Bolalar muloqot qobiliyatlarini rivojlantirishadi. Masalan, dialogga asoslangan o'yinlar bolalarning nutqini va muloqot qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi.

Kichik maktab yoshi davrida bolalarning shaxsiy xususiyatlari shakllanadi. Bu davrda quyidagi xususiyatlar kuzatiladi: O'zini anglash: Bolalar o'zining shaxsiy xususiyatlarini, qobiliyatlari va kamchiliklarini anglashni boshlaydi. Bola o'ziga ishonch va o'zini qadrlash hissini shakllantiradi. Ijtimoiy rollarni o'rganish: Bolalar ijtimoiy rollarni (masalan, o'qituvchi, shifokor, ota-ona) o'rganish orqali ijtimoiy munosabatlarni tushunishni boshlaydi. Qadriyatlarning shakllanishi: Bu davrda bola oila va atrof-muhitdan qadriyatlarni o'zlashtiradi. Masalan, adolat, mehribonlik, halollik kabi qadriyatlar shakllanadi.

Kichik maktab yoshi davrida ta'lim-tarbiya jarayonlari bolaning rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatadi. Bu davrda quyidagi omillar muhim ahamiyatga ega: Oila ta'siri: Oila bolaning birinchi va eng muhim tarbiyachisi hisoblanadi. Ota-onalarning ijobiy munosabati bolaning hissiy va ijtimoiy rivojlanishiga yordam beradi. Maktab ta'limi: Maktabda bolalar yangi bilim va ko'nikmalarni o'zlashtiradi. Maktab ta'limi bolalarning kognitiv va ijtimoiy rivojlanishiga yordam beradi. Atrof-muhitning ta'siri: Bolaning atrof-muhit bilan aloqasi uning rivojlanishiga ta'sir ko'rsatadi. Masalan, tabiat bilan aloqa bolaning sensor va kognitiv qobiliyatlarini rivojlantiradi.

MUHOKAMA

Bolalar maktabga chiqish vaqtida psixologik rivojlanish darajasiga ko'ra o'ziga xos xususiyatlar paydo bo'ladi. Bu xususiyatlar shundan iboratki, bolalar birbirlaridan intellektual-axloqiy jihatdan farqlanadilar. Ular bir xil ko'rsatma va psixodiagnostik testlar mos keladi. Ayrim rivojlanish past bo'lganlariga bog'cha yoshidagi bolalar uchun mo'ljallangan testlar to'g'ri keladi. Asosan, o'z-o'zini verbal baholash, tashqi muhitni ongli baholash holatidagi testlarda bu aniq bilinadi. Shuning uchun kichik maktab yoshidagi bolalar bilan u yoki bu psixodiagnostik testni o'tkazishdan avval bolaning real psixologik rivojlanishiga mos keluvchi testni tanlab olish kerak, 6-7 yoshdagi bolalarning maktab tayyorgarligiga oid empirik ma'lumotlarga ko'ra, 50 foizdan 80 foizgacha bolalar u yoki bu jihatdan boshlang'ich ta'lim dasturini o'zlashtirishga tayyor emas. Ko'p bolalar maktabga chiqishga tayyor bo'lsalar-da, aqlan 5-6 yosh darajasida rivojlangan bo'ladilar. Agar bunday bolaga uning uchun murakkab va qiziqarsiz psixologik testlar berilsa, bu testlar rivojlangan aql, diqqat-e'tibor va xotira talab qilganligi sababli, ular testni bajara olmaydilar. Bu intellektual qobiliyatning yo'qligi emas, shaxsiy psixologik rivojlanish yetarli bo'lmaganligi sababli sodir bo'ladi. Agar vazifa o'yin sifatida qiziqarli qilib berilsa, test natijasi yuqori bo'lishi mumkin. Mazkur holatlar bolalar psixodiagnostikasida amaliy psixologlar tomonidan hisobga olinishi kerak. 3-4 sinf o'quvchilari uchun qiziqarli va kattalarga mo'ljallangan testlar to'g'ri kelishi mumkin. Test o'tkazishda faollik, ruhiy qiziqish yuqori bo'lsa natija ham yuqori bo'ladi. Agar kattalar test vaqtida ongli ravishda irodasini ishga solib o'zini boshqara olsalar, kichik yoshdagi maktab bolalari hatto o'smirlar ham buni bajara olmaydilar. Kattalar uchun mo'ljallangan testlarni kichik maktab yoshidagi bolalarga qo'llashda ma'lum cheklashlar mavjud. Bu cheklanishlar shaxslararo munosabatlar, shaxs va idrokni tahlil qilishga mo'ljallangan testlar tegishlidir. Kattalar uchun qo'llanilayotgan intellektual ya'ni aqliy testlarning ko'pchiligi so'zmantiqiy tafakkurning rivojlanish darajasini aniqlash uchun ishlatiladi. Bu xususiyat kichik yoshdagi maktab o'quvchilarda taraqqiy etib, o'smirlik davriga kelib rivojlanish tugallanadi

XULOSA

Kichik maktab yoshidagi bolalar tez chalg'iydilar, uzoq vaqt diqqatlarini bir narsaga qarata olmaydilar ta'sirchan va emotsional bo'ladilar. Kichik maktab yoshidagi o'quvchilar o'zlarining har bir faoliyat natijalariga baho bera oladilar. Bola avvalo maktabga jismoniy jihatdan tayyor bo'lishi kerak. Kichik maktab yoshi davrida bolaga maktab, oila va jamiyat tarbiyasi birgalikda namoyon bo'ladi. Kichik maktab yoshidagi bolalarga shunday o'xshatish mumkinki ular endi unayotgan novda kabidir. Ularni to'g'ri holda yoki qiyshiq holda o'stirish esa oila, maktab hamda atrof-muhitdagi ta'lim-tarbiyaga bog'liq. Bolani mustaqillik xususiyatining shakllanishi asosan kattalarga bog'liqdir. Mustaqillikni shakllantirish uchun bolaga mustaqil bajaradigan ishlarni ko'proq topshirish va unga ishonch bildirish nihoyatda muhim ahamiyat kasb etadi. Ularning maktabga kirgan davridan boshlab uning asosiy faoliyati o'qish bo'lib qoladi.

Kichik maktab yoshi davri bolalarning psixik rivojlanishining muhim bosqichlaridan biri hisoblanadi. Bu davrda bola maktab hayotiga moslashadi, yangi bilim va ko'nikmalarni o'zlashtiradi va shaxsiy xususiyatlarini shakllantiradi. Kichik maktab yoshi davri psixologiyasi bolalarning rivojlanish qonuniyatlarini, ularning psixik jarayonlarini va shaxsning shakllanishini o'rganishga qaratilgan. Oila, maktab ta'limi va atrof-muhit bolalarning psixik rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatadi. Kichik maktab yoshi davrida psixik rivojlanishni to'g'ri tushunish va uning ahamiyatini anglash bolalarning kelajakdagi muvaffaqiyatli shaxs sifatida shakllanishiga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Piaget, J. (1952). *The Origins of Intelligence in Children*. New York: International Universities Press.
2. Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Harvard University Press.
3. Erikson, E. H. (1950). *Childhood and Society*. New York: Norton.
4. Elkonin, D. B. (1978). *Psychology of Play*. Moscow: Pedagogika.
5. "Rivojlanish psixologiyasi. Pedagogik psixologiya" Z.T.Nishanova, N.G.Komilova, D.U.Abdullayeva, M.X.Xolnazarova "O'zbekiston faylasuflari miliy jamiyati" nashriyoti. Toshkent-2018
6. "Rivojlanish psixologiyasi" fanidan ma'ruzalar matni Jo'rayev O'tkir Toshpo'latovich
7. "Umumiy psixologiya" G'oziyev.E "O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati" 2010
8. Musurmonova O. Ma'naviy qadriyatlar va yoshlar tarbiyasi. –T.: O'qituvchi, 66-bet

9. O‘zbek pedagogikasi antologiyasi // Tuzuvchi-mualliflar: K.Hoshimov, S.Ochil. – Toshkent: O‘qituvchi, 1995. – 137-bet
10. Ozodqulov Olimjon Bahodir o‘g‘li. (2024). Rahbar va xodim munosabatlarining boshqaruv jarayonidagi psixologik xususiyatlari. Образование наука и инновационные идеи в мире, 41(1), 110–113. Retrieved from <https://www.newjournal.org/index.php/01/article/view/12079>
11. Sirojiddin Amangeldiyev Nurg‘aliy o‘g‘li . Psixologik maslahat gipotezalarini shakllantirish. Central asian academic journal ISSN: 2181-2489 OF scientific research volume 1 I ISSUE 1 I 2021. <https://search.app/R78CQ7R1YR9Sg7PR6>

Akademic Journal of Educational Research (AJER) International scientific journal
Volume 2 Issue 2 February 2025 ajeruz.com

AKADEMIC JOURNAL OF EDUCATIONAL RESEARCH (AJER)
international scientific journal
2-son

Nashr qilingan sana: 27.02.2025.
Shrift: "Times New Roman".

“ACADEMIC JOURNAL” MCHJ

Manzil: 700096, Toshkent shahri, Chilozor tumani, Bog‘iston ko‘chasi, 116/6.
www.ajeruz.com, info@ajeruz.com, +998950457172